

چکیده

پس از پیروزی انقلاب اسلامی تمامی بانک‌های خصوصی در ایران بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی، دولتی اعلام شدند. و بدین ترتیب تا چندین سال بانک‌های خصوصی از ایران رخت بر بسته و جای خود را به نظام بانکی یکپارچه دولتی دادند. اما رفته رفته تاسیس موسسه‌های مالی اعتباری از سال ۱۳۷۶ زمینه‌ساز تاسیس بانک‌های خصوصی شد. نهایتاً بانک مرکزی در اسفند ۱۳۷۷ موافقت خود را با تاسیس بانک‌های خصوصی اعلام کرد. در فروردین ماه ۱۳۷۹ قانون اجازه تاسیس بانک‌های غیردولتی به تصویب رسید. همچنین واگذاری سهام بانک‌های دولتی به عنوان بخشی اساسی از برنامه‌های اصل ۴۴ و اقتصاد مقاومتی، آغاز گردید. در این پژوهش با بررسی عملکرد بانک‌های خصوصی و بانک‌های خصوصی شده و دولتی در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴، میزان موفقیت یا شکست این تجربه مورد ارزیابی قرار گرفته است. همچنین با استفاده از روش دلفی و بررسی ترازنامه‌های بانک‌ها، گزارش جامعی از وضعیت بانک‌ها بدست آمده و با مقایسه وضعیت بانک‌ها قبل و بعد از واگذاری به بخش خصوصی، تاثیر خصوصی سازی بر شاخص‌های بانکی مورد ارزیابی قرار گرفته است. که در ادامه این ارزیابی سعی شده است این تاثیرات در عملکرد بانک‌ها را بر برنامه‌های اقتصاد مقاومتی بررسی شود. نتایج ارزیابی ترازنامه‌ها و داده‌های بدست آمده از بانک‌ها نشان می‌دهد که واگذاری بانک‌ها به بخش خصوصی تاثیر مثبتی بر بازدهی و سودآوری بانک‌ها داشته است. همچنین بر اساس نتایج تحقیق، «ویژگی‌های ممتاز» بانک‌های خصوصی نسبت به بانک‌های دولتی عبارتند از کاهش هزینه‌های تمام شده پول، کاهش مطالبات معوق و بدهی‌های مشکوک الوصول بانکی، کاهش فاصله بین نرخ سود پرداختی به سپرده‌ها و سود دریافتی از تسهیلات داده شده، به روز شدن و ایجاد یک ساختار اطلاعاتی مدرن بانکی و ارائه خدمات نوین، افزایش بهره‌وری نیروی انسانی و استفاده از نیروهای متخصص و تحصیل کرده، افزایش سودآوری، ایجاد فضای رقابتی و شفافیت اطلاعات، کاهش اتکا به بانک مرکزی در مواقع کسری و مدیریت ریسک. در ادامه با استفاده از تکنیک دلفی «ویژگی‌های ممتاز برتر» بانک‌های خصوصی نسبت به بانک‌های دولتی بدست آمده و با بکارگیری روش تحلیل شبکه‌ای فازی (FANP) وزن‌دهی شده‌اند که بر این اساس چهار معیار کاهش هزینه‌های تمام شده پول، کاهش مطالبات معوق و بدهی‌ها، ایجاد فضای رقابتی و افزایش بهره‌وری نیروی انسانی، به ترتیب بیشترین اوزان را به خود اختصاص داده‌اند.

کلید واژه:

بانک خصوصی، خصوصی سازی، بورس، تحلیل شبکه‌ای فازی

مقدمه

در دهه‌های اخیر بیشتر کشورها با مشکلات متعددی در نظام بانکی روبه‌رو بوده‌اند. اغلب این مشکلات ریشه داخلی دارند. مانند نظارت ضعیف بانکی، دخالت‌های سیاسی و کافی نبودن سرمایه بانک‌ها و یا اینکه نظام بانکی قدیمی است و نیاز به نوسازی دارد. یا می‌تواند منشاء خارج از کشور داشته باشد. مثلاً کاهش قیمت محصولات صادراتی یک کشور (مگیتسون ۱ و نتر ۲ ۲۰۰۱).

کشورها رویکردهای متفاوتی برای حل بحران‌های بانکی دارند، در ایران نیز بانک‌ها با

مسائل و مشکلات مختلفی روبه‌رو هستند، یک بخش از مشکلات ناشی از متغیرهای کلان کشور است و بخشی دیگر مربوط به سطح خود بنگاه یا بانک است. بنابراین دلایلی مانند عدم وجود زیر ساخت‌های اطلاعاتی مدرن، نظارت ضعیف بانک‌های دولتی، بدهی‌های معوقه

تاثیر خصوصی سازی بر عملکرد بانک-
ها در سیستم بانکداری بدون ربا در
چارچوب نگرش اقتصاد مقاومتی

مهدی قائمی اصل (نویسنده مسئول)

استادیار گروه اقتصاد و بانکداری اسلامی،

دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

m.ghaemi84@gmail.com

محمد نصر اصفهانی

مربی گروه اقتصاد و بانکداری اسلامی، دانشکده

اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

mnasr121@gmail.com

محمود پیرزادی

کارشناس ارشد بانکداری اسلامی، دانشگاه

خوارزمی، تهران، ایران

economic.pirzad@yahoo.com

دولت و شرکت‌ها به بانک و نفوذ نیروهای سیاسی در نظام بانکی کشور می‌توان گفت نظام بانکی در ایران پیشرفت مطلوبی نداشته است و نیاز به نوسازی دارد. یکی از روش‌های بهبود وضعیت بانک‌ها خصوصی سازی بانک‌های دولتی می‌باشد. خصوصی سازی در اصطلاح به واگذاری موسسات دولتی به بخش خصوصی گفته می‌شود، همچنین خصوصی سازی در مفهوم بین المللی به مفهوم ایجاد بازار آزاد است. خصوصی سازی در ادبیات توسعه اقتصادی به ۳ قسم صورت می‌گیرد: انتقال مالکیت از دولت به بخش خصوصی، کاهش خدمات دولت و ایجاد قراردادهای پیمانکاری (مشیری، ۱۳۸۹).

۱. ضرورت و اهمیت تحقیق

صنعت بانکداری یکی از با اهمیت ترین بخش های اقتصاد کشور به شمار می‌آید که با ساماندهی و مدیریت مناسب منابع و مصارف خود، می تواند زمینه های رشد و شکوفایی اقتصاد را فراهم آورد. با توجه به ارتباط عملکرد سیستم بانکی با بخش‌های کلان اقتصاد کشور، هرگونه بی ثباتی و بحران در آن می تواند موجب نوسان و اختلال در متغیرهای کلان اقتصادی بالاخص تولید شود. با توجه اهمیت بخش اقتصاد کشور در شرایط تحریم ها و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی برای به سلامت گذشتن از این شرایط، بر خود واجب دانستیم که مسئله خصوصی سازی بانک‌ها در اقتصاد ایران و تاثیر آن بر برنامه‌های اقتصاد مقاومتی را بررسی کنیم. سعی شده است عملکرد سیستم بانکی کشور با استفاده از شاخص‌های بانکداری اسلامی در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴ مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

۱.۱ مبانی نظری

امروزه اقتصاد به ابزاری برای قدرتمندی کشورها تبدیل شده و اهرم فشارهای اقتصادی به‌عنوان عامل بازدارنده یا تهدیدکننده کشورها عمل می‌کند. در این عرصه، کشوری که بتواند کمترین وابستگی خارجی را داشته و در عوض بیشترین نیاز خارجی را برطرف کند، می‌تواند به‌عنوان قدرت اقتصادی عرض‌اندام کند. تحریم‌های اقتصادی در سال‌های اخیر، گواه این مدعا است. از این رو مقام معظم رهبری با طرح موضوع اقتصاد مقاومتی و تبیین ارکان آن سعی در گوشزد کردن این موضوع داشتند که باید با حربه اقتصاد به جنگ تحریم‌ها رفت و با مقاوم کردن اقتصاد در برابر فشارهای خارجی، علاوه بر خنثی کردن اثرات این تحریم‌ها، اقتصاد ایران را به اقتصادی پیشرو تبدیل کرد (بهادری، ۱۳۹۵).

اقتصاد مقاومتی که موجبات قوام جامعه اسلامی است، اقتصاد مبتنی بر پایه‌های داخلی است که در برابر فشارها و تحریم‌ها دچار بحران نمی‌شود. مطالعات نظری و تجربی نشان می‌دهد که بازارهای پول و سرمایه، نقش مهمی در رشد و توسعه اقتصادی دارند. افزایش حجم سرمایه، هم به طور مستقیم به صورت یکی از عوامل تولید و هم از طریق افزایش بهره‌وری دیگر عوامل، سبب بالا رفتن اشتغال، تولید و رفاه جامعه می‌شود. و از طرفی بانکداری اسلامی با بهبود فضای کسب و کار و درگیر نمودن بخش واقعی اقتصاد می‌تواند بسترساز اقتصاد مقاومتی و خلق حماسه اقتصادی باشد. بانک‌ها و موسسات مالی بعنوان نهادهای واسطه‌ای نقش بی بدیلی را در نظام اقتصاد و توسعه و پیشرفت هر جامعه ای ایفا می‌نمایند که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود (طلائی، ۱۳۹۴):

۱- افزایش سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید

بانک‌ها به کمک سیاست‌های مالی و اعتباری و با جمع‌آوری وجوه و تخصیص بهینه منابع مالی و تامین سرمایه لازم، باعث افزایش سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در اقتصاد می‌گردند.

۲- افزایش تولید و نرخ رشد اقتصادی

بانک‌ها از طریق شناسایی بخش‌های محرک اقتصاد و تزریق منابع مالی و سرمایه در گردش به این بخش‌ها موجب تسهیل فعالیت‌های اقتصادی و افزایش تولید و نرخ رشد اقتصادی می‌گردند.

۳- اجرای بهینه سیاست‌های پولی

بانک‌ها به عنوان نهادهای واسطه‌ای بین بخش پولی و مالی اقتصاد، مسیر سیاست‌گذاری‌های پولی بانک مرکزی را از طریق افزایش یا کاهش تسهیلات به سمت بخش واقعی اقتصاد هدایت می‌کند.

۴- کنترل تورم

بانک مرکزی با ابزارهای سیاستی مانند تغییرات نرخ سود و نرخ تنزیل بانک‌ها و موسسات مالی، از خلق پول و افزایش نقدینگی جلوگیری نموده و تورم را کنترل می‌نماید.

۲.۱ جایگاه سیستم بانکی در اقتصاد مقاومتی

وضعیت کنونی اقتصاد و فشارهای تحریمی بر اقتصاد کشور از سوی سلطه‌گران، ضرورت توجه به اقتصاد مقاومتی را نشان می‌دهد.

با ابلاغ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی از سوی رهبری معظم انقلاب و دستورها و تکالیف ابلاغی ریاست جمهوری به دستگاه اجرایی، شبکه بانکی نیز باید در تعامل مستقیم با سایر دستگاه‌های ذیربط، ترتیبی اتخاذ کند تا شرایط تحقق یک اقتصاد مولد درون‌زا و برون‌گرا و پیشرو ایجاد شود.

در این راستا نظام بانکی کشور باید ضمن اتخاذ سیاست‌های صحیح و اصولی در تعامل مستقیم با بانک مرکزی و سایر بانک‌های کشور، از یکسو مزیت‌های رقابتی و سودآوری خود را حفظ نموده و از سوی دیگر بر مبنای کارکرد تعریف شده خود، به عنوان تامین‌کننده و یا واسط مالی، با تامین به موقع و مناسب منابع مالی مورد نیاز بنگاه‌های اقتصادی باعث تسهیل جریان‌های اقتصادی و تامین نقدینگی در بخش‌های اقتصادی مرتبط با گروه‌های ذی‌نفع و نیز با اتخاذ روش‌های ساده و شفاف در ارتباط با مشتریان خود، نقش ممتازی در بهبود فضای کسب و کار و تحقق اقتصاد مقاومتی ایفا کنند.

مهم‌ترین نقش‌های بانک‌ها در راستای تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی عبارتند از (دامغانیان، ۱۳۹۴):

- ۱- مدیریت نقدینگی
  - ۲- تخصیص بهینه منابع
  - ۳- گسترش بانکداری الکترونیک
  - ۴- ساماندهی مطالبات معوق
- به علاوه راهکارهای موثر جهت تحقق اقتصاد مقاومتی با توجه به مولفه‌های مهم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مرتبط با سیستم بانکی کشور عبارتند از:

- ۱- مشارکت حداکثری آحاد جامعه در فعالیتهای اقتصادی از طریق
  - ۲- اصلاح تامین مالی در سیستم بانکی (شرکت‌های کوچک و متوسط)
  - ۳- توجه به اقتصاد دانش بنیان از طریق
  - ۴- ارائه تسهیلات خرد
  - ۵- سیاست‌های پولی در خدمت نوآوری‌ها
  - ۶- درون زایی، تولید گرایی و توجه به بخش واقعی اقتصاد
  - ۷- تولید محور شدن ساختار تسهیلات بانکی
  - ۸- اولویت دادن به سرمایه گذاری در تامین مالی
  - ۹- واکنش هوشمند و فعال در برابر تحریم‌ها و فشارها
  - ۱۰- مدیریت منابع و انضباط پولی
  - ۱۱- تنوع بخشی و ظرفیت‌سازی‌های بین‌المللی و روابط پولی دوجانبه
  - ۱۲- مدیریت و اصلاح مصرف و افزایش بهره‌وری
- جهت‌گیری اقتصاد مقاومتی بر مدیریت بهینه منابع است به گونه ای که با هدف ارتقای بهره‌وری منابع به شکل صحیح مورد استفاده قرار گیرند. خود اتکایی در تامین نیازهای اساسی جامعه را می‌توان از طریق عوامل زیر تامین نمود (همان):

۱. تامین مالی فعالیتهای اولویت دار
۲. سلامت و امنیت اقتصادی
۳. رتبه‌بندی اعتباری مشتریان بانک‌ها برای جلوگیری از پدیده معوقات
۴. اجرای کامل قانون عملیات بانکی بدون ربا

به طور کلی می‌توان بندهای ابلاغیه اقتصاد مقاومتی مرتبط با نظام بانکی و وظایف نظام بانکی را جدول زیر خلاصه نمود (مظلوم پور، ۱۳۹۵):

بند مرتبط	موضوع بند	وظیفه نظام بانکی
۱	تامین شرایط و فعال سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری های جمعی و تاکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم درآمد و متوسط	اعطای تسهیلات به کارآفرینان، اعطای تسهیلات به بخش تعاونی، اعطای تسهیلات خرد به اقشار کم درآمد در جهت توانمندسازی آنها
۲	پیشسازی اقتصاد دانش بنیان، پیاده سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام مالی نوآوری به منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش بنیان در منطقه	حمایت مالی از طرح های علمی، ایده های نو و صنایع دانش بنیان با تاکید بر ایده های کاربردی
۳	محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمند سازی نیروی کار، تقویت رقابت پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان ها و بکارگیری ظرفیت و قابلیت های متنوع در جغرافیای مناطق کشور	افزایش بهره وری در نظام بانکی و سرمایه گذاری در مناطق کمتر برخوردار
۵	سهم‌بری عادلانه عومل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آنها در ایجاد ارزش، به ویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقای آموزش، مهارت خلاقیت، کارآفرینی و تجربه	افزایش بهره‌وری در نظام بانکی با تاکید بر سرمایه انسانی
۶	افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تامین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص	اعطای تسهیلات و سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولید نهاده‌ها و کالاهای اساسی با هدف کاهش واردات
۸	مدیریت مصرف با تاکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه‌ریزی برای ارتقای کیفیت و رقابت پذیری در تولید	اعطای تسهیلات به خانوارها و بنگاه‌ها برای خرید کالای ایرانی و حرکت به سمت استقرار بانکداری سبز
۹	اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی	استقرار کامل نظام بانکداری اسلامی، اصلاح نظام بانکی برای ایفای نقش واقعی در اقتصاد
۱۰	حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزش آوری مثبت	ارتقای استانداردهای بانکی برای برقراری ارتباط با بانک‌های خارجی، اعطای تسهیلات به صادرکنندگان
۱۹	شفاف سازی اقتصاد و سالم سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و...	مبارزه با پولشویی در نظام بانکی، شفاف سازی اطلاعات مالی بانک‌ها
۲۰	تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه	فرهنگ سازی در بین نیروهای شاغل در نظام بانکی
۲۱	تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان سازی آن به ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی	فرهنگ سازی در بین نیروهای شاغل در نظام بانکی و تبدیل گفتمان اقتصاد مقاومتی به گفتمان قالب
۲۴	افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن	استقرار استانداردهای بانکی بین‌المللی، کاهش ریسک های موجود در نظام بانکی

منبع: مظلوم پور، ۱۳۹۵.

۳.۱. مفهوم عملکرد بانک

مفهوم عملکرد، با کارایی ۳ و اثربخشی ۴ تعریف شده است، چون اثربخشی بیانگر میزان دستیابی به اهداف است و کارایی به این موضوع اشاره دارد که منابع از نظر اقتصادی، چگونه برای کسب هدف بکار رفته اند و می توان آن ها را دو بعد مهم عملکرد دانست، از اینرو، عملکرد تابعی از کارایی و اثربخشی فعالیت های صورت گرفته است. بانک‌ها برای دستیابی به عملکرد بهتر، باید از شاخص‌های پیشرو یا آینده نگر استفاده کنند. (محسن عباسقلی پور، ۱۳۹۳)

برای بررسی عملکرد بانک ها ۵ شاخص وجود دارد که بررسی هرکدام از آنها می تواند در مشخص شدن عملکرد بانک به ما کمک کند.

(الف) بررسی عملکرد مدیران بانک ها

(ب) بررسی توانایی تجهیز منابع پولی در بانک

(پ) بررسی شاخص کمال ۵

(ت) توانایی بانک در مدیریت ریسک

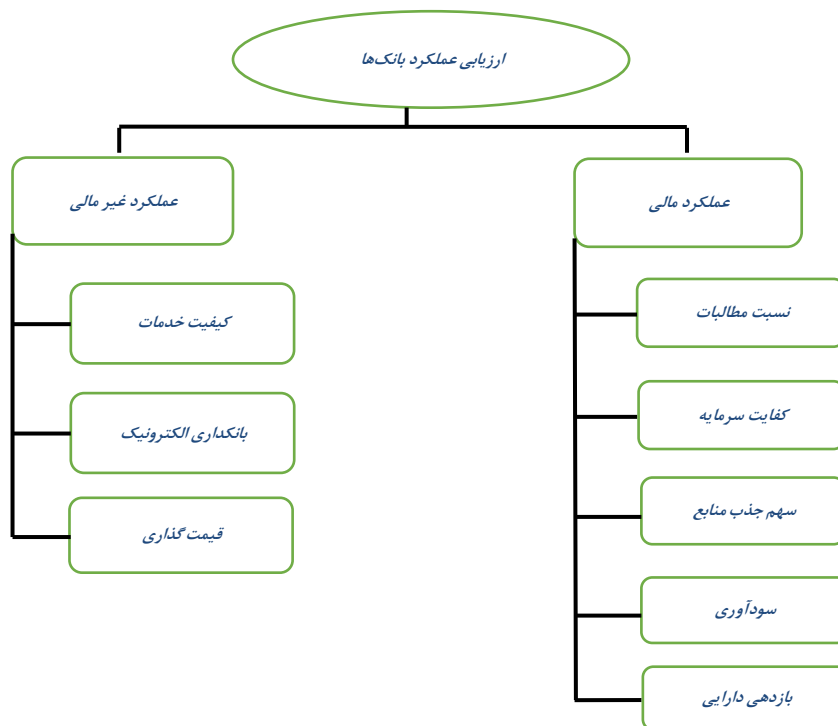
(ج) بررسی بهینه‌گزینی در بانک

۴.۱. شاخص‌های ارزیابی عملکرد:

رشد و توسعه اقتصادی هر کشور مستلزم انتقال مناسب منابع مالی مازاد پس اندازکنندگان به سرمایه‌گذاران است. وجود یک بازار مالی کارآمد و گسترده که در آن منابع مالی به بهترین موقعیت‌های سرمایه‌گذاری سوق داده شود، بسیار حیاتی است. از طرفی بیشترین حجم مبادلات کشورمان از طریق سیستم بانکی تحقق می یابد و کارکرد مطلوب نظام بانکداری کشور نقش تعیین کننده‌ای در بهبود فعالیت‌های اقتصادی خواهد داشت. هر چند که از بیشتر شاخص‌های متعدد سنتی ارزیابی عملکرد یک بنگاه اقتصادی می‌توان

برای ارزیابی عملکرد یک بانک نیز استفاده کرد اما تجربه کارشناسان این صنعت نشان داده است که باید معیارهای خاص پولی و مالی برای ارزیابی عملکرد بانک‌ها با روش‌های نوین مورد استفاده قرار گیرد. یکی از نهادهایی که سالانه عملکرد نظام بانکی کشور را مورد ارزیابی قرار می‌دهد موسسه عالی آموزش بانکداری ایران است. این موسسه که یکی از نهادهای زیرمجموعه بانک مرکزی است سالانه به مناسبت برگزاری همایش بانکداری اسلامی ویژه نامه‌ای را درباره عملکرد نظام بانکی کشور منتشر می‌کند. بیشتر معیارهای ارزیابی عملکرد این موسسه کمی است، ضمناً به معیارهای مالی نیز توجه ویژه‌ای دارد. این موسسه بانک‌ها را بر اساس بدهی‌ها، دارایی‌ها، تعداد شعب بانک، فعالیت‌های ارزی و بین‌المللی، ترکیب نیروی انسانی، سود و زیان، تسهیلات اعطایی، مطالبات معوق، و میزان بهره-مندی از فناوری بانکداری الکترونیک مورد ارزیابی قرار می‌دهد. (جوادی زاده، تیزفهم، ۱۳۸۹، ص ۱۰).

نمودار ۱ درخت سلسله مراتبی ارزیابی عملکرد بانک‌ها

۵.۱. روش‌های خصوصی سازی بخش دولتی

می‌توان روش‌های خصوصی سازی بخش خصوصی را در موارد زیر خلاصه نمود (پوری حسینی، ۱۳۹۰):

- ۱-سیاست ادغام شرکت‌ها: ادغام شرکت‌های ورشکسته توسط شرکت‌های بزرگ یکی از راه‌های جلوگیری از اتلاف منابع می باشد و این بنگاه های موفق باید سرپرستی واحدهای ضعیف تر را تا رسیدن به وضعیت مطلوب برعهده بگیرند.
- ۲-سیاست واگذاری کامل: این سیاست هنگامی اجرا می شود که بنگاه اقتصادی دولتی از برتری نسبی برخوردار نباشد و امکان اجرا سایر روش های خصوصی سازی ممکن نباشد و فروش کلی آسان و ضروری باشد.
- ۳-سیاست واگذاری به تعاونی‌ها: این سیاست در صورتی مناسب است که تولید کنندگان کالا یا مصرف کنندگان اصلی کالا بخواهند با هم متحد شوند.
- ۴-سیاست واگذاری به صورت عرضه سهام: در این روش دولت تمام یا بخش بزرگی از سهم خود را بصورت گسترده به عموم کارگزاران اقتصادی واگذار می کند که عرضه سهام بایستی بصورت آزاد به عموم کارگزاران اقتصادی صورت گیرد.
- ۵-سیاست واگذاری مدیریت: بر اساس این توافق مالکیت شرکت در دست دولت باقی می ماند در حالی که مدیریت عملیاتی به یک شرکت خصوصی واگذار می‌گردد. این سیاست در مورد شرکت های بخصوصی نظیر هتل‌ها و شرکت‌های هواپیمایی معمول گردیده است.

۶- سیاست واگذاری جزئی: واگذاری جزئی که به صورت ارائه قسمتی از سهام دولت به بخش خصوصی است، وقتی مناسب است که دولت مایل باشد از تجربیات واگذاری قدم به قدم سود ببرد تا بتواند بهترین تصمیمات را در مراحل بعدی اتخاذ نماید.

۷- سیاست واگذاری به صورت اجاره: قرارداد اجاره مفهوم گسترده تر از قرارداد واگذاری مدیریت می باشد. اینکار در واقع اجاره تسهیلات بخصوصی برای یک دوره معین و بر اساس پرداخت مبالغ اجاره می باشد. در این نوع واگذاری می توان زمینه ای را فراهم نمود که اگر چنانچه واگذاری پاسخ نداد دوباره مالکیت قابل برگشت به دولت باشد، که یکی از مکانیزم‌های بسیار مفید در این سیاست واگذاری، خصوصی سازی از طریق عقد لیزینگ می باشد.

تمامی روش هایی که در بالا ذکر شد را می توان در قالب فروش از طریق مزایده، بازسازی و تکمیل از طریق مناقصه و یا واگذاری کل یا بخشی از طریق بازار بورس انجام داد. که هدف این پژوهش بررسی واگذاری بانک های دولتی از طریق بورس و پذیره نویسی به بخش خصوصی است.

۶.۱. واگذاری از طریق بورس

ورود بانک‌های کشورمان به بورس یک موضوع اساسی مورد بحث صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران اقتصادی کشور است. فروش سهام بانکها را می‌توان یک تحول شگرف در راستای خصوصی‌سازی بانکها و در جهت بهره‌وری بیشتر دانست. از آنجا که حضور بانکها در بورس یک تجربه موفق در سایر کشورها بوده و از اوایل دهه ۸۰ میلادی آغاز شده است، ما می‌توانیم با الگوبرداری از این شریان اقتصادی موفق، راهکارهای خوبی را با توجه به شرایط و وضعیت بانکداری در کشورمان و همچنین سازمان بورس تحقق بخشیم. به همین دلیل آیین‌نامه شرایط و ضوابط پذیرش سهام بانکها در سازمان بورس و اوراق بهادار در ششم خرداد ماه سال ۸۱ به تصویب رسید (موسوی قمی، ۱۳۹۲).

بدون تردید واگذاری سهام بانک‌های دولتی در بورس مستلزم برخورداری بانکها از ترازنامه شفاف و سودآور بودن عملیات بانکی است و همچنین اساسنامه بانکها نیز می‌بایست اصلاح گردد. هم‌اکنون کلیه بانک‌های دولتی مشغول چنین اموری هستند و مهم‌تر از آن، اختیارات و مسوولیت‌های هیات مدیره و مدیران بانکها و روابط آنها روشن و تعریف شده است. مساله دیگر برای ورود بانکها به بورس، روشن شدن میزان مطالبات آنها از دستگاه‌های دولتی است و طبیعی است حجم بالای این طلبها کارایی سیستم بانکی را کاهش دهد. لذا به طور قطع در مرحله ورود بانک‌های دولتی به بورس تکلیف این بدهی‌ها باید روشن گردد. واگذاری سهام بانک‌های دولتی به گونه‌ای باید باشد که تمام کارگزاران اقتصادی بتوانند این سهام را خریداری کنند. ترازنامه شفاف، سودآور بودن عملیات بانکی و اصلاح ترازنامه بانکها مهم‌ترین پیش‌شرط‌های عرضه سهام بانکها به بخش خصوصی است. به هر حال سازمان بورس و اوراق بهادار با ابزاری که در اختیار دارد می‌تواند قیمت سهام بانکها را تعیین نموده و به بازار عرضه نماید به این ترتیب بهترین و منطقی‌ترین روش برای عرضه سهام بانکها عبور آن از کانال بورس است و این امکان را فراهم می‌آورد که کارگزاران اقتصادی از سهم شدن و سرمایه‌گذاری در سیستم بانکی به خوبی بهره‌مند شوند. از آنجا که ایجاد ساختار تنظیمی و نظارتی متمرکز به شیوه‌ای که در چند سال اخیر بسیاری از کشورها مانند انگلستان و کره جنوبی به وجود آورده‌اند نیازمند توسعه بیشتر نهادها و ابزارهای مالی در کشور است. همکاری بانکها در بورس به صورت مستقیم یا از طریق سرمایه‌گذاری روی شرکت‌های که در بورس قرار دارند حتی می‌تواند نقش عمده‌ای در وضعیت آینده سازمان بورس داشته باشد چرا که بانکها و شرکت‌های زیرمجموعه به تنهایی مالکیت بسیاری از سهام شرکت سازمان بورس اوراق بهادار را در اختیار دارند. بدون تردید بانکها این سرمایه‌گذاری را برای کسب سود بیشتر در بورس انجام می‌دهند و از این بابت در معاملات بورس از وزن قابل توجهی برخوردارند. البته برخی از کارشناسان معتقدند گسترش مالکیت بانک‌های دولتی به نفع بازار سهام نیست و در مقابل عده‌ای هم بر این باورند که به دلیل کم‌عمق بودن بازار سرمایه بانکها اصلی‌ترین محور و اطمینان بخش‌ترین مرکز در بورس ایران به شمار می‌روند (پناهیان، ۱۳۹۳).

از گفته‌های بالا اینگونه نتیجه گرفته شده است که دو ویژگی بارز که بازار بورس باید داشته باشد عبارت است از: ۱- سهام منتشره قابل خرید و فروش برای همه کارگزاران اقتصادی باشد ۲- از یک ساختار تنظیمی و نظارتی متمرکز و قوی استفاده کند. مانند کشورهای (کره جنوبی و انگلیس).

۱.۶.۱. مزایای استفاده از بازار بورس

۱- شفاف سازی ترازنامه بانکها ۲- سود آور بودن عملیات بانکی ۳- اصلاح اساسنامه بانک ۴- روشن شدن اختیارات و مسوولیت های هیئت مدیره و مدیر عامل ۵- روشن شدن میزان مطالبات از دستگاه های دولتی و تکلیف این بدهی ها ۶- شکوفایی اقتصادی (پناهیان، ۱۳۹۳).

نقش بازار بورس در خصوصی سازی، مطالعات صورت گرفته در خصوص اثرهای اجرای برنامه خصوصی سازی بر بازار بورس اوراق بهادار، حاکی از آن است که در کشورهای اجرا کننده برنامه مزبور، خصوصی سازی نه تنها منجر به توسعه بازار بورس آنها شده، بلکه باعث افزایش امنیت اقتصادی و همچنین بهبود تدریجی ساختار اقتصادی آنها نیز شده است. مقام معظم رهبری با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و تأکید بر استفاده از بورس اوراق بهادار در واگذاری سهام شرکت‌های دولتی، زمینه بسیار مناسبی را برای تحدید فعالیت‌های تصدی‌گری دولت و واگذاری آنها به بخش غیردولتی و همچنین توسعه و گسترش فرهنگ سهام‌داری در کشور فراهم کرده اند. شایان ذکر است که در جزء ۱-۳ از الزام‌های واگذاری مندرج در بند «د» ابلاغیه مقام معظم رهبری، تأکید شده است که در واگذاری سهام شرکت‌های دولتی از روش‌های معتبر و سالم واگذاری با تأکید بر بورس اوراق بهادار استفاده شود. همچنین در جزء «الف» الزام‌های واگذاری مندرج در بند «ج» ابلاغیه اصل ۴۴ قانون اساسی، تأکید شده است که قیمت واگذاری سهام شرکت‌های مشمول واگذاری از طریق بازار بورس صورت گیرد.

۲. پیشینه تحقیق

طیبی و همکاران (۱۳۸۸)، در مقاله‌ای با عنوان مقایسه کارایی بانک‌های خصوصی با بانک‌های دولتی به روش پارامتری، کارایی بانک‌های تجاری دولتی و خصوصی کشور را از نظر کارایی هزینه و کارایی سود اندازه‌گیری می‌کند. در این مقاله برای اندازه‌گیری کارایی از روش مرز تصادفی و از الگوی خطای ترکیب بتیس و کولی (۱۹۹۲) که اساس آن روش حداکثر درست‌نمایی با داده‌های تابلویی است، استفاده شده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بیشتر بانک‌های خصوصی در کارایی سود و بیشتر بانک‌های دولتی در کارایی هزینه، در سطح بالاتری قرار داشته‌اند.

جف تان ۷ (۱۳۹۳)، با انتشار کتابی با عنوان خصوصی سازی در مالزی (نظارت، رانت جویی و شکست سیاستی)، نشان می‌دهد که انگیزه‌های سیاسی پنهان در اجرای برنامه خصوصی سازی اغلب بر ملاحظات صرفاً اقتصادی سلطه دارند. بنابراین ضروری است تا خصوصی سازی را با توجه به فرهنگ سیاسی اقتصادی حاکم بر یک کشور تحلیل نمود. به علاوه عملکرد ضعیف خصوصی سازی در کشورهای در حال توسعه عمدتاً به خاطر نهادهای ضعیف، مساله فساد و تبعیض در فرآیند واگذاری ها و بعضاً مداخله غیر اصولی دولت می‌باشد.

لشکری و هژبر الساداتی (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان خصوصی سازی بانک‌ها و تاثیرات آن بر افزایش کارایی و بهبود عملکرد بانک‌ها، عنوان می‌کند که خصوصی سازی به خودی خود برای افزایش کارایی کافی نیست و آنچه که این فرایند را موفق می‌سازد، واگذاری حوزه‌های تصمیم‌گیری و نظارت به بخش خصوصی است. همچنین عنوان می‌کند دسترسی به شیوه‌های نوین مدیریت و تخصیص منابع، می‌تواند به بهبود عملکرد بانک‌ها و افزایش کارایی آنها کمک شایانی بنماید.

چان شیا، شوچی ۹، گنفو ۱۰ (۲۰۱۳)، ترکیبی از اثرات ثابت و پویا در مالکیت خصوصی سازی بر عملکرد بانک‌ها در چین در سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۰ می‌پردازد، نتایج عملکرد بالاتر و بهتر بانک‌های تجاری خصوصی نسبت به بانک‌های تجاری دولتی را نشان می‌دهد. البته داد و ستد عمومی در این بانک‌ها با نظارت‌های متعدد و بررسی در بازار سرمایه صورت گرفته، که گویای این مسئله است که بهبود در عملکرد بانک‌های خصوصی به دلیل مدیریت صحیح منابع و کسب درآمدهای کوتاه مدت و بلند مدت متوالی است.

۳. روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق از با استفاده از داده‌های موجود در ترازنامه بانک‌ها و روش تحلیل شبکه‌ای فازی (FANP)، تاثیر خصوصی سازی بر عملکرد سیستم بانکداری بدون ربا بررسی شده است. در مرحله اول با مراجعه با ادبیات پژوهش، «ویژگی‌های ممتاز» بانک‌های خصوصی نسبت به بانک‌های دولتی مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه با استفاده از تکنیک دلفی «ویژگی‌های ممتاز برتر» بانک‌های خصوصی نسبت به بانک‌های دولتی بدست آمده و با بکارگیری روش تحلیل شبکه‌ای فازی (FANP) وزن‌دهی شده‌اند. در نهایت نیز با استفاده از داده‌های موجود در گزارش عملکرد بانک‌های خصوصی شده و بانک‌های خصوصی، تغییرات حاصل از فرآیند خصوصی سازی، در بانک‌های برگزیده، ارزیابی شده است.

جامعه آماری این تحقیق مشتمل از چند بانک فعال در سیستم بانکی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. که بانک‌های مورد بررسی، دو بانک خصوصی و دو بانک واگذار شده به بخش خصوصی می‌باشند که در بازه سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۴ مورد بررسی قرار گرفته‌اند شیوه گردآوری اطلاعات استفاده از ترازنامه‌های بانک‌ها موجود در سایت بانک‌ها و داده‌های پژوهشکده پولی و بانکی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد، و برای تحلیل شبکه‌ای فازی از نظرات و دیدگاه‌های خبرگان بانکی استفاده شده است.

۱.۳. داده‌ها و نتایج تجربی

۱.۱.۳. روش تلفیقی Delphi-FANP

با مراجعه به ادبیات پژوهش، مبانی نظری خصوصی‌سازی و تجربه کشورهای پیش‌تاز در مقوله خصوصی‌سازی، می‌توان ویژگی‌های برتر سیستم بانکداری خصوصی نسبت به بانکداری دولتی در ۹ دسته تقسیم‌بندی نمود:

- ۱- کاهش هزینه‌های تمام شده پول
- ۲- کاهش مطالبات معوق و بدهی‌های مشکوک الوصول بانکی
- ۳- کاهش فاصله بین نرخ سود پرداختی به سپرده‌ها و سود دریافتی از تسهیلات داده شده
- ۴- به روز شدن و ایجاد یک ساختار اطلاعاتی مدرن بانکی و ارائه خدمات نوین
- ۵- افزایش بهره‌وری نیروی انسانی و استفاده از نیروهای متخصص و تحصیل کرده
- ۶- افزایش سودآوری
- ۷- ایجاد فضای رقابتی و شفافیت اطلاعات
- ۸- کاهش اتکا به بانک مرکزی در مواقع کسری
- ۹- مدیریت ریسک

در گام بعدی با استفاده از روش ترکیبی Delphi-FANP، ابتدا ۴ مورد برتر از میان این ۹ ویژگی تفکیک شده و سپس با مقایسه دو دویی فازی حاصل از روش FANP، امتیازدهی عددی و وزن‌دهی به معیارها با استفاده از تحلیل شبکه‌ای فازی انجام شده است.

جدول ۱: وزن نرمال معیارها با استفاده از تحلیل شبکه‌ای فازی

ردیف	ویژگی	وزن نرمال محاسبه شده با رویکرد تحلیل شبکه‌ای
۱	کاهش هزینه‌های تمام شده پول	۰,۳۲۵۷
۲	کاهش مطالبات معوق و بدهی‌ها	۰,۲۴۸۵
۳	ایجاد فضای رقابتی	۰,۲۱۵۴
۴	افزایش بهره‌وری نیروی انسانی	۰,۲۱۰۴

منبع: محاسبات تحقیق

طبق تحلیل انجام شده کاهش هزینه تمام شده پول در اولویت اول قرار دارد، کاملاً مشخص است که با ورود بانک‌های خصوصی و خصوصی‌سازی شده به سیستم بانکی، فاصله بین سود پرداختی به سپرده‌ها و سود دریافتی از تسهیلات اعطایی کم شده است. که این به معنی کاهش هزینه‌های تمام شده پول می‌باشد.

کاهش مطالبات معوق و بدهی‌ها در اولویت دوم قرار دارد و از این نظر تا حدودی بانکداری خصوصی موفق بوده که نشان از بررسی‌های دقیق در اعطای تسهیلات به مشتریان و عدم مشارکت در فعالیت‌ها و طرح‌های با ریسک بالا بوده است.

ایجاد فضای رقابتی در اولویت سوم خصوصی‌سازی قرار دارد، اضافه شدن بانک‌های خصوصی و خصوصی‌سازی شده به سیستم بانکی کشور موجب ایجاد یک فضای رقابتی شد ولی با توجه به نرخ سود بالا و اعطای تسهیلات با نرخ سود بالا نشان دهنده رقابت ناقص در بانکداری ایران بوده است.

افزایش بهره‌وری نیروی انسانی در اولویت چهارم قرار دارد و در این ویژگی می‌توان گفت که بانکداری خصوصی موفق عمل کرده، استفاده از نیروهای تخصصی در امور و نظارت بر عملکرد نیروها دلیل این موفقیت بوده است.

۲.۱.۳. نتایج ارزیابی ترانزنامهای بانک‌های خصوصی و خصوصی‌شده

بر اساس توضیحات داده شده در بخش مبانی نظری، روش‌شناسی تحقیق و نتایج حاصل از ارزیابی ممتاز بانکداری خصوصی، در این بخش ترانزنامه بانک‌ها و عملکرد دو بانک ملت و تجارت که به بخش خصوصی واگذار شده‌اند، و دو بانک صنعت و معدن و کشاورزی به عنوان نماینده بانک‌های دولتی مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه نیز وضعیت عملکرد این بانک‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۲: بررسی ترانزنامه ای بانک تجارت

نام بانک	نوع بانک	سال	جمع سرمایه	جمع سپرده	جمع دارایی‌ها	سرمایه گذارینها و مشارکتها	میزان تسهیلات اعطایی	مطالبات	سود خالص	نرخ کفایت سرمایه	نسبت تسهیلات به سپرده
تجارت	خصوصی شده	۱۳۸۵	۱۶۱۹۶	۱۴۵۹۲۵	۲۴۲۰۲۹	۴۶۷۷	۱۲۳۶۷۱	۴۹۷۳۳	۱۱۰۷	۷/۴	۰/۸۵
		۱۳۸۶	۱۷۰۹۳	۱۸۷۶۴۴	۲۹۷۹۲۱	۱۱۸۱۷	۱۷۲۲۸۵	۶۰۲۸۰	۳۱۵۲	۷/۷	۰/۹۱
		۱۳۸۷	۱۸۶۱۹	۲۱۶۴۲۷	۳۳۹۶۴۶	۱۱۹۱۷	۱۹۱۵۱۹	۹۲۳۳۱	۲۷۸۵	۷/۴	۰/۸۹
		۱۳۸۸	۲۲۰۹۵	۲۶۸۶۷۴	۳۸۳۴۸۶	۹۶۸۹	۲۰۱۷۱۱	۱۰۳۹۳۶	۳۳۵۳	۸/۱	۰/۷۵
		۱۳۸۹	۲۵۸۳۷	۳۳۷۷۰۱	۴۶۵۳۴۸	۱۳۷۲۵	۲۳۹۵۸۷	۱۲۵۹۰۶	۴۵۰۵	۸/۳	۰/۷۱
		۱۳۹۰	۳۱۱۰۶	۳۹۴۸۸۰	۵۱۳۳۴۸	۳۳۰۴۵	۲۸۶۳۲۷	۹۸۶۸۳	۵۷۹۸	۸/۵	۰/۷۳
		۱۳۹۱	۳۵۹۱۳	۴۸۳۲۱۱	۶۱۴۷۴۵	۳۷۲۹۳	۳۵۱۷۵۳	۵۴۹۳۲	۵۹۲۳	۸/۱	۰/۷۳
		۱۳۹۲	۷۲۳۸۴	۶۲۷۴۵۶	۸۶۱۱۸۴	۵۴۳۳۲	۴۰۷۹۰۶	۱۰۱۰۲۸	۹۱۹۰	۸/۳	۰/۶۵
		۱۳۹۳	۶۱۴۰۵	۷۱۰۹۳۷	۹۴۵۲۸۳	۵۵۷۹۲	۵۱۰۶۰۷	۹۳۳۴۳	۴۹۲۰	۸/۲	۰/۷۱
		۱۳۹۴	۶۶۳۴۷	۸۰۳۵۲۳	۱۰۴۶۸۷۵	۶۰۱۳۸	۴۹۴۵۷۹	۶۸۶۲۸	۶۰۴۳	۸/۲	۰/۶۲

منبع: محاسبات تحقیق

در جدول ۲ به طور ویژه بانک تجارت را مورد ارزیابی قرار گرفته است، میانگین سود در سال‌های قبل از واگذاری ۲۳۴۸ میلیارد ریال بوده که این رقم بعد از خصوصی سازی به ۴۵۵۲ میلیارد ریال در سال رسیده است. درصد تسهیلات به سپرده‌ها از ۸۳ درصد به ۷۳ درصد رسیده که این کاهش ممکن است بر بخش تولید کالا و خدمات تاثیر منفی بگذارد. میزان سپرده‌ها نیز قبل و بعد از خصوصی سازی تقریباً سالانه ۷۴ درصد افزایش یافته است. میزان سرمایه گذاری قبل از خصوصی سازی در نوسان بوده و از سال ۸۸ و بعد از واگذاری به بخش خصوصی سرمایه گذاری‌ها و مشارکت‌های بانک افزایش یافته است. دارایی‌های بانک هر ساله در حال افزایش بوده و روند صعودی داشته است. میزان مطالبات بانک تا سال ۸۹ در حال افزایش بوده و از سال ۸۹ به بعد میزان مطالبات کاهش یافته است. با بررسی‌های انجام شده می‌توان نتیجه گرفت با واگذاری به بخش خصوصی از طریق بورس میزان سود و بازدهی بانک افزایش یافته و میزان مطالبات و نسبت تسهیلات به سپرده کاهش یافته است.

جدول ۳: بررسی ترانزنامه ای بانک ملت

نام بانک	نوع بانک	سال	جمع سرمایه	جمع سپرده	جمع دارایی‌ها	سرمایه گذارینها و مشارکتها	میزان تسهیلات اعطایی	مطالبات	سود خالص	نرخ کفایت سرمایه	نسبت تسهیلات به سپرده
ملت	خصوصی شده	۱۳۸۵	۱۵۵۸۸	۱۸۵۰۸۲	۲۹۴۶۲۳	۲۹۱۲	۲۰۷۵۷۲	۵۲۷۵۴	۷۰۲	۶/۰	۱/۱۲
		۱۳۸۶	۱۶۱۶۰	۲۴۲۵۴۷	۳۸۴۵۹۱	۳۳۸۴	۲۸۹۱۰۹	۶۷۰۳۵	۱۹۵۵	۵/۰	۱/۱۹
		۱۳۸۷	۱۸۶۲۰	۲۵۵۸۱۲	۴۲۲۶۷۳	۳۶۴۳	۳۰۱۹۰۵	۸۹۹۶۶	۲۷۲۱	۵/۰	۱/۱۸
		۱۳۸۸	۲۰۷۷۵	۳۵۷۵۱۱	۵۵۶۷۸۳	۶۲۳۲	۳۶۹۰۰۴	۱۵۰۳۵۹	۳۷۳۶	۵/۰	۱/۰۳
		۱۳۸۹	۲۷۱۸۰	۴۵۶۴۳۴	۶۷۱۱۵۷	۱۱۰۳۷۵	۴۶۸۶۱۷	۴۴۸۳۵	۶۵۹۰	۶/۰	۱/۰۷
		۱۳۹۰	۴۵۸۴۳	۵۱۹۲۹۴	۷۷۷۷۵۸	۸۳۸۹۲	۵۰۴۷۶۶	۵۵۲۸۶	۷۰۰۹	۷/۰	۰/۹۷
		۱۳۹۱	۵۵۱۱۹	۷۹۱۴۵۳	۱۱۸۱۷۴۰	۹۸۲۱۳	۷۳۱۸۱۹	۶۳۲۹۱	۱۴۷۰۶	۷/۱	۰/۹۱
		۱۳۹۲	۶۸۳۷۱۸	۸۹۳۷۱۴	۱۳۷۰۷۴۰	۱۰۸۵۴۲	۸۹۵۲۶۴	۶۷۳۳۳	۲۱۹۸۷	۷/۴	۱/۰
		۱۳۹۳	۷۱۲۶۲	۹۰۴۲۵۱	۱۳۵۱۷۲۱	۱۱۳۳۸۱	۹۲۱۷۳۶	۶۶۱۳۲	۱۸۳۰۳	۷/۵	۱/۰۱
		۱۳۹۴	۷۹۵۵۷	۱۱۳۲۱۸۳	۱۶۷۴۵۷۷	۱۱۸۳۷۳	۱۱۱۶۲۵۳	۶۰۳۱۲	۱۲۳۹۰	۸/۰	۰/۹۹

منبع: محاسبات تحقیق

در جدول ۳ بانک ملت مورد ارزیابی قرار گرفته است. متوسط سود سالانه، سپرده‌پذیری و نسبت تسهیلات اعطایی به سپرده‌ها هر ساله افزایش یافته است، همچنین سرمایه گذاری‌ها و دارایی‌های بانک هر ساله افزایش یافته است. میزان مطالبات بانک تا سال ۸۸ روند صعودی داشته است و بعد از واگذاری به بخش خصوصی میزان مطالبات کاهش یافته است. که می‌توان چنین نتیجه گرفت با بیشتر شدن سابقه حضور در بورس، میزان سود و بازدهی بانک نیز افزایش یافته است.

جدول ۴: وضعیت دو بانک ملت و تجارت قبل و بعد از خصوصی سازی

تغییر وضعیت	تجارت بعد	تجارت قبل	تغییر وضعیت	ملت بعد	ملت قبل	بانک شاخص
افزایش	۱۲۸	۹۳	افزایش	۲۶۴	۱۳۰	میانگین سرانه سپرده شعب
افزایش	۱۴۰	۱۰۵	افزایش	۲۴۰	۱۴۰	میانگین سرانه تسهیلات شعب
افزایش	۳/۰۸	۱/۴	افزایش	۳/۷	۱/۲	میانگین سرانه سود شعب
افزایش	۰/۰۱	۰/۰۰۹	افزایش	۰/۰۱۰	۰/۰۰۶	میانگین بازدهی دارایی
کاهش	۰/۷۱	۰/۷۹	کاهش	۰/۷۷	۰/۸۱	میانگین هزینه به درآمد
کاهش	۰/۰۲	۰/۰۴	کاهش	۰/۰۳	۰/۰۴	میانگین دارایی ثابت به کل
افزایش	۰/۲۲	۰/۱۶	افزایش	۰/۲۳	۰/۱۴	میانگین بازده حقوق صاحبان سهام

منبع: محاسبات تحقیق

بر اساس نتایج جدول ۴، بانک‌های تجارت و ملت از لحاظ آماری کاملاً مشابه یکدیگر رفتار کرده‌اند. میزان سپرده پذیری، تسهیلات اعطایی، بازدهی دارایی و سهام و در نتیجه سود برای هر دو بانک افزایش داشته است و دارایی‌های غیر درآمدزا و هزینه‌های هر دو بانک کاهش یافته است.

جدول ۵: مقایسه بانک‌های تازه خصوصی شده و خصوصی در بورس ۱۳۸۵-۱۳۹۴

ملت	تجارت	اقتصاد نوین	کارآفرین	شرح
۱۶۵	۹۶	۴۰۶	۳۹۸	میانگین سرانه سپرده شعب
۱۳	۹	۳۸	۲۱	میانگین سرانه سپرده کارکنان
۰/۲۱	۰/۱۶	۰/۵۳	۰/۳۰	میانگین رشد سپرده
۱۵۹	۱۰۶	۳۱۹	۳۱۳	میانگین سرانه تسهیلات شعب
۱۲	۱۰	۳۰	۱۶	میانگین سرانه تسهیلات کارکنان
۰/۳۳	۰/۲۳	۰/۶۰	۰/۳۴	میانگین رشد تسهیلات
۰/۱۷	۰/۱۸	۰/۳۶	۰/۴۲	میانگین بازده حقوق صاحبان سهام
۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۰۴	بازده دارایی
۰/۷۸	۰/۷۳	۰/۳۸	۰/۲۶	میانگین هزینه به درآمد
۲	۲	۱۲	۲۰	میانگین سرانه سود شعب
۰/۱۶	۰/۱۸	۱/۰۶	۱/۰۴	میانگین سرانه سود کارکنان
۷/۴۷	۷/۷۹	۱۱/۶	۱۳/۴۱	میانگین کفایت سرمایه

منبع: محاسبات تحقیق

در جدول ۵ با مقایسه بانک‌های خصوصی و بانک‌های خصوصی شده می‌توان این چنین نتیجه گرفت که بانک‌های خصوصی شده از لحاظ سرانه سپرده، تسهیلات اعطایی، بازدهی دارایی و سود با افزایش مواجه بوده‌اند ولی این افزایش بازدهی و سود نسبت به بانک‌های خصوصی کمتر بوده است. میانگین هزینه به درآمد در بانک‌های خصوصی شده هم بیشتر از بانک‌های خصوصی است. با بررسی‌های انجام شده و نتایج حاصل می‌توان این وضعیت را ناشی از سابقه کمتر بانک‌های خصوصی شده در بورس دانست.

جدول ۶: بررسی شکاف بین بانک‌های خصوصی و بانک‌های خصوصی شده

تغییرات	شکاف بانک‌های خصوصی نسبت به بانک‌های خصوصی شده		بانک‌های خصوصی شده		بانک‌های خصوصی		بانک شاخص
	بعد	قبل	۹۴-۸۸	۸۷-۸۵	۹۴-۸۸	۸۷-۸۵	
افزایش	+۰/۰۳۷	+۰/۰۲	۰/۰۴۳	۰/۰۱	۰/۰۸	۰/۰۳	بازده دارایی
کاهش	+۰/۷۵	+۲/۳۷	۷/۵۵	۷/۴۰	۸/۳	۹/۷۷	میانگین کفایت سرمایه
کاهش	+۰/۰۴	+۰/۴۴	۰/۳۳	۰/۲۴	۰/۳۷	۰/۶۸	میانگین رشد سپرده
کاهش	+۰/۰۶	+۰/۵۹	۰/۳۹	۰/۱۹	۰/۳۵	۰/۷۸	میانگین رشد تسهیلات
افزایش و تغییر جهت به سمت برتری بانک‌های خصوصی	+۰/۰۱	-۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۵	۰/۰۲	میانگین دارایی ثابت به کل
افزایش	+۰/۱۰	+۰/۰۵	۰/۸۰	۰/۷۴	۰/۹۰	۰/۷۹	میانگین دارایی درآمدزا به کل
کاهش	+۰/۰۷	+۰/۲۶	۰/۴۲	۰/۱۵	۰/۴۹	۰/۴۱	میانگین بازده حقوق صاحبان سهام
افزایش	+۱/۲۵	+۰/۶۹	۰/۲۸	۰/۱۱	۱/۵۳	۰/۸۰	میانگین سرانه سود کارکنان
افزایش	+۲۱	+۱۸	۱۶	۹	۳۷	۲۷	میانگین سرانه تسهیلات کارکنان
کاهش	-۰/۱۵	-۰/۴۷	۰/۷۵	۰/۸۰	۰/۶۰	۰/۳۳	میانگین هزینه به درآمد

منبع: محاسبات تحقیق

جدول ۷: بررسی شکاف بین بانک‌های دولتی و بانک‌های خصوصی شده

شکاف بانک‌های دولتی نسبت به بانک‌های خصوصی شده	بانک‌های خصوصی شده		بانک‌های دولتی		بانک	
	قبل	بعد	۸۵-۸۷	۸۸-۹۴	۸۵-۸۷	۸۸-۹۴
تغییرات						
بازده دارایی	+۰/۰۲۵	-۰/۰۰۶	۰/۰۴۳	۰/۰۱	۰/۰۳۷	۰/۰۲۶
میانگین کفایت سرمایه	+۲۰/۶	+۳/۴۵	۷/۵۵	۷/۴۰	۱۱	۲۸
میانگین رشد سپرده	+۰/۲۰	+۰/۲۶	۰/۳۳	۰/۲۴	۰/۵۹	۰/۴۴
میانگین رشد تسهیلات	-۰/۰۲	+۰/۱۱	۰/۲۹	۰/۱۹	۰/۴۰	۰/۱۷
میانگین دارایی ثابت به کل	+۰/۰۵	+۰/۱۲	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۱۶	۰/۰۹
میانگین دارایی درآمدزا به کل	+۰/۰۵	+۰/۰۹	۰/۸۰	۰/۷۴	۰/۸۹	۰/۸۱
میانگین بازده حقوق صاحبان سهام	+۰/۰۷	+۰/۰۷	۰/۴۲	۰/۱۵	۰/۴۹	۰/۲۲
میانگین سرانه سود کارکنان	+۰/۴۹	+۰/۷۰	۰/۲۸	۰/۱۱	۰/۹۸	۰/۶۰
میانگین سرانه تسهیلات کارکنان	+۱۹	+۳۱	۱۶	۹	۴۷	۲۸
میانگین هزینه/درآمد	+۰/۱۰	+۰/۱۵	۰/۷۵	۰/۸۰	۰/۹۰	۰/۹۰

منبع: محاسبات تحقیق

همان‌گونه در جداول ۶ و ۷ نمایش داده شده است، بازدهی دارایی در بانک‌های خصوصی نسبت به بانک‌های خصوصی شده بیشتر است و این اختلاف پس از خصوصی‌سازی بانک‌های خصوصی شده، افزایش داشته است. این در حالی است که بازدهی دارایی در بانک‌های دولتی نسبت به بانک‌های خصوصی شده در مرحله پیش از خصوص‌سازی بیشتر بوده است ولی با خصوصی‌شدن بانک‌ها، این شکاف معکوس می‌شود و بازدهی دارایی در بانک‌های خصوصی شده از بانک‌های دولتی پیشی می‌گیرد. بنابراین به نظر می‌رسد که خصوصی‌سازی موجود افزایش بازدهی دارایی بانک‌ها خواهد شد و این بهبود بازدهی دارایی‌ها با طول دوره خصوصی‌سازی، رابطه مستقیم دارد.

میانگین کفایت سرمایه و میانگین رشد سپرده در بانک‌های خصوصی (در هر دو دوره پیش و پس از خصوصی‌سازی) از بانک‌های خصوصی شده بیشتر است ولی در دوره پس از خصوصی‌سازی، این اختلاف کاهش داشته است که نشان از بهبود کفایت سرمایه و میانگین رشد سپرده در بانک‌های خصوصی شده دارد. این واقعیت در مقایسه میان بانک‌های دولتی و خصوصی شده نیز تکرار می‌شود به نحوی که اختلاف کفایت سرمایه میان بانک‌های دولتی و خصوصی شده در دوره‌های پیش و پس از خصوصی‌سازی، در اثر کاهش کفایت سرمایه در بانک‌های دولتی و افزایش کفایت سرمایه در بانک‌های خصوصی شده، از ۲۰/۶ به ۲/۴۵ کاهش می‌یابد. بنابراین به طور واضح خصوصی‌سازی به بهبود کفایت سرمایه منجر می‌شود. البته اختلاف میانگین رشد سپرده میان بانک‌های دولتی و بانک‌های خصوصی شده، پس از خصوصی‌سازی نشان می‌دهد که بانک‌های خصوصی شده در جذب سپرده‌های بانکی نتوانسته‌اند موفق عمل کنند که این پدیده می‌تواند به دلیل سابقه ذهنی کوتاه و ریسک‌ناپذیری کارگزاران اقتصادی (در مراحل اولیه)، و عدم شناخت کافی نسبت به خصوصی‌سازی بانکی باشد.

پس از خصوصی‌سازی، رشد تسهیلات بانکی به طور میانگین در بانک‌های خصوصی شده افزایش داشته است و اختلاف میان رشد تسهیلات در بانک‌های خصوصی و خصوصی شده به طور قابل توجهی کاهش یافته است که نشان از رشد قابل توجه تسهیلات در بانک‌های خصوصی شده دارد. این در حالی است که میانگین رشد تسهیلات بانکی در بانک‌های دولتی در دوره پیش از خصوصی‌سازی، از بانک‌های خصوصی شده کمتر بوده است ولی پس از خصوصی‌سازی بانک‌های خصوصی شده، میانگین رشد تسهیلات در بانک‌های دولتی به طور قابل توجهی از بانک‌های خصوصی شده پیشی می‌گیرد که نشان از ناتوانی بانک‌های خصوصی در رشد و بهبود ارائه تسهیلات نسبت به بانک‌های دولتی دارد.

همچنین در خصوص میانگین دارایی ثابت به کل و میانگین دارایی درآمدزا به کل، نتایج جداول ۶ و ۷ نشان می‌دهد که خصوصی‌سازی در دوره مورد مطالعه نتوانسته است تأثیر مثبت و معنی داری بر بهبود این دو شاخص داشته باشد. به نظر می‌رسد که با توجه به ماهیت دارایی‌های ثابت و درآمدزا، خصوصی‌سازی نیازمند زمان بیشتر برای تأثیرگذاری مثبت بر شاخص دارایی‌محور است.

به علاوه بانک‌های خصوصی شده در دوره پس از خصوصی‌سازی، در جایگاه مقایسه با بانک‌های خصوصی به لحاظ میانگین بازده حقوق صاحبان سهام، نتوانسته‌اند اختلاف خود را کاهش دهند و خود را به جایگاه بانک‌های خصوصی نزدیک کنند. در حالی که در مقایسه میان بانک‌های خصوصی شده و دولتی شکاف میان میانگین بازده حقوق صاحبان سهام در دوره‌های پیش و پس از خصوصی‌سازی تغییری نداشته است.

شکاف میان میانگین سرانه سود کارکنان و میانگین سرانه تسهیلات کارکنان بانک‌های خصوصی شده با بانک‌های خصوصی و دولتی، در دوره پس از خصوصی‌سازی افزایش یافته است که نشان از این دارد که بانک‌های خصوصی شده در سوددهی به کارکنان و ارائه تسهیلات به کارکنان، نسبت به بانک‌های دولتی از جایگاه پایین‌تری برخوردار بوده‌اند و اساساً به سمت بهبود این شرایط نیز حرکت نکرده‌اند.

در خصوص میانگین نسبت هزینه به درآمد، بانک‌های خصوصی همواره نسبت به بانک‌های خصوصی شده نسبت پایین‌تری را به خود اختصاص داده‌اند ولی این برتری بانک‌های خصوصی بر خصوصی شده، پس از اجرای خصوصی‌سازی به طور قابل توجهی کاهش یافته است و این نشان‌دهنده تأثیر معنی‌دار خصوصی‌سازی بر کاهش میانگین هزینه به درآمد است.

در نقطه مقابل بانک‌های دولتی همواره نسبت هزینه به درآمد بالاتری نسبت به بانک‌های خصوصی شده داشته‌اند که این اختلاف این نسبت میان دو گروه بانک‌های خصوصی شده و دولتی، پس از ایجاد خصوصی‌سازی افزایش یافته است. بنابراین در حالت مقایسه میان بانک‌های خصوصی شده و دولتی نیز، خصوصی‌سازی منجر به بهبود نسبت هزینه به درآمد خواهد شد و تأثیر معنی‌داری بر کاهش این نسبت دارد.

نتیجه‌گیری

بررسی مطالعات نظری در خصوص جایگاه خصوصی‌سازی در بخش بانکی نشان می‌دهد که «ویژگی‌های ممتاز» بانک‌های خصوصی نسبت به بانک‌های دولتی عبارتند از کاهش هزینه‌های تمام شده پول، کاهش مطالبات معوق و بدهی‌های مشکوک الوصول بانکی، کاهش فاصله بین نرخ سود پرداختی به سپرده‌ها و سود دریافتی از تسهیلات داده شده، به روز شدن و ایجاد یک ساختار اطلاعاتی مدرن بانکی و ارائه خدمات نوین، افزایش بهره‌وری نیروی انسانی و استفاده از نیروهای متخصص و تحصیل کرده، افزایش سودآوری، ایجاد فضای رقابتی و شفافیت اطلاعات، کاهش اتکا به بانک مرکزی در مواقع کسری و مدیریت ریسک. با استفاده از تکنیک دلفی «۴ ویژگی‌های ممتاز برتر» بانک‌های خصوصی نسبت به بانک‌های دولتی بدست آمد و این ویژگی‌ها با بکارگیری روش تحلیل شبکه‌ای فازی (FANP) وزن‌دهی و رتبه‌بندی شدند. بر این اساس معیارهای کاهش هزینه‌های تمام شده پول، کاهش مطالبات معوق و بدهی‌ها، ایجاد فضای رقابتی و افزایش بهره‌وری نیروی انسانی، به ترتیب بیشترین اوزان را به خود اختصاص داده‌اند.

در بخش مطالعه ترانزنامه‌ای نیز گزارش عملکرد دو بانک خصوصی و دو بانک دولتی واگذار شده به بخش خصوصی و مقایسه این دو گروه در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد که بانک‌های خصوصی از نظر شاخص‌های بازدهی دارایی، رفاه کارکنان و سودآوری برتر بوده‌اند و در مقابل بانک‌های خصوصی شده توانسته‌اند در کاهش هزینه‌ها، افزایش قیمت سهام، افزایش سپرده‌پذیری و ارائه تسهیلات، از بانک‌های خصوصی پیشی بگیرند. بر این اساس واگذاری بانک‌ها به بخش خصوصی ممکن است در سال‌های اول واگذاری بر عملکرد بانک زیاد تأثیر نداشته باشد ولی با گذشت زمان، مدیریت درست و شناخت کارگزاران اقتصادی از برنامه‌ها و فعالیت‌های بانک تأثیر کاملاً مثبت و معنی‌داری بر بازدهی و سودآوری بانک دارد.

در مقایسه میان عملکرد بانک‌های خصوصی شده و بانک‌های خصوصی می‌توان گفت که بعد از خصوصی‌سازی بانک‌های دولتی، اختلاف بازده دارایی، اختلاف میانگین دارایی درآمدزا به کل، اختلاف میانگین سرانه سود کارکنان و اختلاف میانگین سرانه تسهیلات کارکنان (همگی در مقایسه میان بانک‌های خصوصی و خصوصی شده)، با افزایش مواجه شده است و خصوصی‌سازی نتوانسته است تأثیر بهبوددهنده و مثبتی بر بانک‌های خصوصی شده داشته باشد. همچنین در مورد اختلاف میان میانگین دارایی ثابت به کل در بانک‌های خصوصی و خصوصی شده، افزایش اختلاف و تغییر جهت به سمت برتری بانک‌های خصوصی بر بانک‌های خصوصی شده مشاهده می‌شود که به وضوح نشان از عدم تأثیرگذاری مثبت خصوصی‌سازی بر میانگین دارایی ثابت به کل دارد.

در مقابل، در مقایسه میان عملکرد بانک‌های خصوصی شده و بانک‌های خصوصی می‌توان گفت که بعد از خصوصی‌سازی بانک‌های دولتی، اختلاف میانگین کفایت سرمایه، اختلاف میانگین رشد سپرده، اختلاف میانگین رشد تسهیلات، اختلاف میانگین بازده حقوق صاحبان سهام و اختلاف میانگین نسبت هزینه به درآمد (همگی در مقایسه میان بانک‌های خصوصی و خصوصی شده)، با کاهش مواجه شده است و خصوصی‌سازی نتوانسته است تأثیر بهبوددهنده و مثبتی بر بانک‌های خصوصی شده داشته باشد.

در مقایسه میان عملکرد بانک‌های خصوصی شده و بانک‌های دولتی می‌توان گفت که بعد از خصوصی‌سازی بانک‌های دولتی، اختلاف میانگین رشد سپرده، میانگین رشد تسهیلات، اختلاف میانگین دارایی درآمدزا به کل، اختلاف میانگین سرانه سود کارکنان و اختلاف میانگین سرانه تسهیلات کارکنان (همگی در مقایسه میان بانک‌های دولتی و خصوصی شده)، با افزایش مواجه شده است و خصوصی‌سازی نتوانسته است تأثیر بهبوددهنده و مثبتی بر بانک‌های خصوصی شده داشته باشد.

همچنین در مورد اختلاف میان بازده دارایی، در بانک‌های دولتی و خصوصی شده، افزایش اختلاف و تغییر جهت به سمت برتری بانک‌های خصوصی شده بر بانک‌های دولتی مشاهده می‌شود که به وضوح نشان از تاثیرگذاری مثبت خصوصی سازی دارد. در مقابل خصوص سازی منجر به کاهش اختلاف میان کفایت سرمایه و کاهش اختلاف میانگین دارایی ثابت به کل شده است و نشان-دهنده تاثیر مثبت خصوصی سازی بر کاهش فاصله میان بانک‌های دولتی و بانک‌های خصوصی شده در دو بعد کفایت سرمایه و میانگین دارایی ثابت به کل دارد.

بر این اساس می‌توان عملکرد بانک‌های خصوصی شده را با توجه به دوره زمانی اندک سپری شده موفق اعلام ارزیابی کرد، دلیل عدم موفقیت کامل را می‌توان نوپا بودن و عدم آشنایی کارگزاران اقتصادی با برنامه های میان مدت و بلندمدت این بانک‌ها عنوان کرد. در نهایت با استفاده از نتایج جداول ۲ تا ۷، چکیده‌ای از نتایج ارزیابی ترانزنامه‌ای بانک‌های خصوصی شده پس از ورود به بورس و مقایسه عملکرد این بانک‌ها پس از ورود به بورس با بانک‌های خصوصی، در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸: تقسیم‌بندی شاخص‌های عملکرد بانکی پس از خصوصی سازی در بانک‌های خصوصی شده

شاخص‌های مثبت عملکرد بانکی پس از خصوصی سازی	شاخص‌های منفی عملکرد بانکی پس از خصوصی سازی	شاخص‌های بدون تغییر عملکرد بانکی پس از خصوصی سازی
<ol style="list-style-type: none"> ۱. افزایش سرمایه گذاری ها ۲. افزایش میانگین سرانه سپرده شعب ۳. افزایش میانگین سرانه تسهیلات شعب ۴. افزایش میانگین سرانه سود کارکنان ۵. افزایش میانگین سرانه تسهیلات کارکنان ۶. افزایش میانگین رشد تسهیلات ۷. افزایش میانگین سرانه سود شعب ۸. افزایش میانگین بازدهی دارایی ۹. افزایش میانگین کفایت سرمایه ۱۰. افزایش میانگین رشد سپرده ۱۱. افزایش میانگین بازده حقوق صاحبان سهام ۱۲. کاهش مطالبات معوق ۱۳. کاهش میانگین هزینه به درآمد ۱۴. افزایش میانگین دارایی درآمدزا به کل 	<p>سپرده، سریع‌تر از رشد تسهیلات بوده است و در نهایت این نسبت کاهش پیدا کرده است)</p> <p>کاهش نسبت تسهیلات به سپرده (میانگین تسهیلات و میانگین سپرده هر دو رشد داشته‌اند ولی آهنگ رشد سپرده، سریع‌تر از رشد تسهیلات بوده است و در نهایت این نسبت کاهش پیدا کرده است)</p>	<p>میانگین دارایی ثابت به کل</p>

منبع: یافته‌های تحقیق

منابع

۱. امیدی نژاد محمد، طیبی سید کمیل، مطهری نژاد عباس، ۱۳۸۸، مقایسه کارایی بانک‌های خصوصی با بانک‌های دولتی به روش پارامتری، فصل نامه پژوهش های اقتصادی، سال سیزدهم، شماره ۲۱، ص ۱-۲۸
۲. بهادری، فاطمه (۱۳۹۵) نقش بانک‌ها در اقتصاد مقاومتی، وژنامه دنیای اقتصاد - شماره ۳۷۵۷، کد خبر: DEN-1051068
۳. مظلوم پور، محمدرضا (۱۳۹۵) نقش بانک‌ها در اقتصاد مقاومتی، وژنامه دنیای اقتصاد - شماره ۳۷۵۷، کد خبر: DEN-1051068
۴. دامغانیان، جمال (۱۳۹۴) نقش و جایگاه سیستم بانکی در اقتصاد مقاومتی، خبرگزاری تابناک، کد خبر: ۵۴۲۹۳۶
۵. رسول اف جلال، ۱۳۸۹، نوسازی نظام بانکی و توسعه بانکداری خصوصی، مجموعه مقالات بانکداری اسلامی، شماره ۱۹
۶. عسگری محمد رضا، مرادیان هاجر، ۱۳۹۲، ارزیابی عملکرد بانک های تازه خصوصی شده، مجموعه مقالات بانکداری اسلامی، صص ۴۸-۵۷
۷. لشکری محمد، هژبرالساداتی مرتضی، ۱۳۸۹، خصوصی سازی بانک‌ها و تاثیرات آن بر افزایش کارایی و بهبود عملکرد بانک-ها، مجله راهبرد یاس، شماره ۲۳

۸. ناجی میدانی علی اکبر، چمانه گیر فرشته، حسینی زاده بحرینی محمد حسین، ۱۳۸۷، مقایسه کارایی اقتصادی بانک‌های خصوصی و دولتی در ایران با استفاده از روش تحلیلی پوششی داده‌ها، مجله دانش و توسعه (علمی پژوهشی) سال پانزدهم، شماره ۲۵
  ۹. جف تان، ترجمه صفار محمد، ۱۳۹۴، خصوصی سازی در مالزی (نظارت، رانت جویی و شکست سیاستی)، انتشارات تهران، چاپ اول، ص ۴۰۳
  ۱۰. آل عمران سید علی و رویا، ۱۳۹۰، خصوصی سازی و سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، مجله اقتصادی، ماهنامه - بررسی مسائل و سیاست های اقتصادی، شماره ۱۲، صفحات ۷۳-۸۸
  ۱۱. متقیان فیروزه، راحتی فریبرز، طلائی علی، ۱۳۹۴، بانکداری اسلامی و اقتصاد مقاومتی، سایت اطلاع رسانی و خدمات الکترونیک صدا و سیما جمهوری اسلامی
  ۱۲. مردانی محمدرضا، ۱۳۹۵، بانکداری اسلامی؛ رهیافت عملی در تحقق اقتصاد مقاومتی، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۳۸۱
13. *Najia Saqib, Banking sector liberalization and economic, growth: case study of Pakistan*
14. *Chunxi Jiang, Shujie Yao, Genfu Feng, Bank Ownership, Privatization, and Performance: Evidence from a Transition Country*
- Cornett, M.M., Guo, L., Khaksari, S., Tehranian, H. (2010), "The Impact of State Ownership on Performance Differences in Privately-Owned Versus State-Owned Banks: An International Comparison". Journal of Financial Intermediation*

پی نوشت:

¹ Mgynsvn

² Netter

³ Efficiency

⁴ Effectiveness

⁵ CAMEL

⁶ Battese, coelli

⁷ Jeff tan

⁸ Jiang Chunxia,

⁹ Yao Shujie

¹⁰ Feng Genfu